

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології
факультету № 6**

ЛЕКЦІЯ 10

навчальної дисципліни

**Використання спеціальних знань у кримінальному, цивільному та
адміністративному судочинстві
вибіркових компонент освітньої програми
другого (магістерського) рівня вищої освіти**

Спеціальність: 262 «Правоохоронна діяльність»

ТЕМА № 10. Дослідження і оцінка висновку експерта

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 9 від 30.10.2023 р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 9 від 18.10. 2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол № 9 від 29.10.2023 р.

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС (протокол від 16.10.2023 № 9)

Рецензенти:

Заступник директора Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса з наукової роботи д.ю.н., професор Сімакова-Єфремян Є. Б.

Професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, д.ю.н., професор Степанюк Р. Л.

План лекції

1. Поняття дослідження, оцінки, перевірки висновку експерта.
2. Формальна (логіко-процесуальна) оцінка висновку експерта.
3. Змістовна (спеціальна) оцінка висновку експерта.
4. Перевірка висновку експерта
5. Документи, в яких відображені результати оцінки висновку експерта.

Рекомендована література:

1. Клименко Н. І. Судова експертологія. Курс лекцій. Київ: Видавничий дім «Ін-Юре»: 2007. 528 с..
2. Судова експертологія : підруч. / за заг. ред. В.М.Тертишника. Харків: Право, 2021. 280 с. [URL:https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4488&download_id=1495](https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4488&download_id=1495)
3. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.-практ. пособие. Харьков: Эспада, 2005. 544с.[URL:https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/SHERBAKOVSKIY_2005.pdf](https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/SHERBAKOVSKIY_2005.pdf)
4. Щербаковский М. Г. Судова експертологія : посібник. Харків, ХНУВС. 2009.. 190 с.
5. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с. [URL:http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6020/Provedennia%20ta%20vykorystannia%20sudovykh%20ekspertyz%20u%20kryminalnomu%20provadzhenni_monohrafiia_M%20H%20Shcherbakovskyi_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6020/Provedennia%20ta%20vykorystannia%20sudovykh%20ekspertyz%20u%20kryminalnomu%20provadzhenni_monohrafiia_M%20H%20Shcherbakovskyi_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

1.

1. Поняття дослідження, оцінки, перевірки висновку експерта.

Завершальним етапом діяльності по формуванню висновку експерта як судового доказу є дослідження його змісту, оцінка і, якщо буде потреба, перевірка. У ході дослідження, оцінки і перевірки висновку експерта визначається:

- а) достовірність висновку, тобто відповідність висновків експерта дійсності;
- б) доказова сила висновку, тобто значення виявлених експертом фактичних даних для встановлення обставин розслідуваного злочину.

Дослідження, оцінка і перевірка висновку експерта взаємозалежні один з

одним.

Дослідження висновку експерта являє собою безпосереднє вивчення тексту висновку і сприйняття ілюстративного матеріалу. Слідчим аналізується висновок експерта для з'ясування, пізнання його змісту, отримання інформації, що міститься в ньому.

Оцінка висновку експерта – це розумова діяльність, здійснювана для встановлення допустимості і належності його як доказу, а також достовірності і доказового значення фактів і обставин, для встановлення яких призначена експертиза, визначення форм і шляхів його використання в доказуванні. Способом оцінки висновку експерта є розумова діяльність суб'єктів доказування з використанням логічних методів аналізу, синтезу, індукції, дедукції. У ході оцінки висновок зіставляється з іншими доказами в справі, визначається ступінь повноти проведеного дослідження, наукової обґрунтованості підсумкових висновків, перевіряються процесуальні вимоги призначення і проведення експертизи, вірогідність отриманих експертом результатів.

Відповідно до загальновизнаної концепції висновок експерта, як доказ, являє собою єдність фактичних даних (умовиводів експерта) і форми їх вираження (висновок як процесуальний акт). Таким чином, у висновку варто розрізняти зміст, що включає підсумковий висновок, обґрунтований проведенням дослідженням і професійною оцінкою експерта, і форму, тобто відповідність висновку як документа вимогам процесуального закону. Обидва компоненти однаково важливі при визначенні доказової сили висновку експерта.

Якщо висновок експерта слідчий визнає недостовірним, не оснований на науковому дослідженні, то висновок відкидається ним як судовий доказ. У такий же спосіб недотримання форми висновку, незважаючи на обґрунтований і об'єктивний підсумковий висновок експерта, також не дає можливості визнати його судовим доказом.

Згідно зі ст. 94 КПК України слідчий оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, оснований на всебічному, повному та об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їхній сукупності, керуючись законом. Оцінка висновку експерта також проводиться відповідно до зазначених вимог, але з урахуванням особливостей, які притаманні цьому виду доказів.

Метою дослідження і оцінки висновку експерта є встановлення:

- правосуб'єктності, компетенції та компетентності експерта;
- обґрунтованості і умотивованості висновку, тобто його переконливості, наукової та логічної доведеності підсумкового висновку;
- вірогідності встановлених фактичних даних, тобто відповідності їх дійсності;
- належності встановлених у висновку даних, тобто об'єктивного зв'язку з обставинами кримінальної справи;
- інформативності висновку, тобто обсягу відомостей, що містяться в ньому, про фактичні обставини злочину, які підлягають визначенню;
- ролі висновку експерта в системі доказів з урахуванням значимості встановлених фактичних даних для справи.

Дослідження і оцінка висновку експерта як джерела доказів відрізняється від такої ж процедури відносно інших видів доказів.

По-перше, проведення експертизи і одержання фактичних даних експертом відбувається, найчастіше, тоді, коли слідчий відсутній.

По-друге, оскільки висновки експерта формуються за результатами дослідження наданих йому об'єктів, то істотні процесуальні порушення, допущені в стадії підготовки матеріалів для проведення експертизи, можуть спричинити неприпустимість висновку експерта як джерела доказів.

По-третє, висновок експерта є умовиводом, обґрунтованим на спеціальних знаннях, якими слідчий не володіє.

Зазначені обставини визначають особливий порядок дослідження і оцінки висновку експерта. У зв'язку з особливостями розглянутого виду доказів процедура вивчення і оцінки висновку експерта може бути розділена на два рівні. Перший рівень оснований на професійних знаннях, якими зобов'язаний володіти слідчий. До цих знань відносяться відомості з кримінально-процесуального права, криміналістики, логіки. Цей рівень оцінки висновку експерта доцільно йменувати формальним, або логіко-процесуальним.

Другий рівень дослідження і оцінки включає операції, які вимагають спеціальних знань у предметі, об'єктах і методах проведеної експертизи. Ці операції, безумовно, недоступні більшості працівників дізнання і слідства, тому вони можуть бути реалізовані тільки шляхом консультації з обізнаною особою. Цей рівень дослідження і оцінки висновку експерта можна назвати змістовним, або спеціальним.

Перш ніж перейти до викладення суті операцій дослідження і оцінки висновку, необхідно відзначити, що в їх перелік включені дії, які, на перший погляд, немає необхідності здійснювати слідчому, який призначив експертизу. Однак треба виходити з того положення, що, по-перше, висновок експерта оцінює слідчий, у провадженні якого перебуває передана йому для розслідування кримінальна справа, по якій експертизу він не призначав. По-друге, процедуру підготовки, призначення і проведення експертизи зобов'язані оцінити наглядовий прокурор, і, по-третє, всі етапи проведення експертизи оцінює суд. Тому нижче приведено найбільш повний перелік операцій по дослідженню і оцінці висновку експерта.

2. Формальна оцінка висновку експерта.

Вказаний рівень оцінки включає вирішення наступних питань.

1. Визначення процесуального порядку проведення експертизи.

Ця сторона оцінки спрямована на встановлення допустимості висновку експерта як судового доказу, тобто визначення придатності висновку саме як судового доказу і можливості його використання в доказуванні у справі. При визначенні допустимості враховуються вимоги кримінально-процесуального закону відносно суб'єкта дослідження, речових джерел інформації, засобів, прийомів і інших умов одержання висновку експерта.

З огляду на своєрідність умов виникнення інформації про шукані у справі факти і складну структуру висновку експерта, його оцінка слідчим повинна проводитись шляхом логічного аналізу змісту висновку в цілому, включати зіставлення окремих частин висновку із представленими матеріалами і умовами їх одержання, а також висновки експерта в сукупності з іншими доказами, зібраними в справі. У зв'язку з цим оцінка висновку експерта припускає не тільки вивчення самого письмового акта експертизи, але ознайомлення з усіма матеріалами кримінальної справи, пов'язаними з експертизою.

Виходячи з диференціації процесу проведення судової експертизи на ряд етапів, можна виділити характерні для кожного з них підзавдання дослідження й оцінки висновку.

Оцінка правильності підготовки матеріалів для проведення експертизи полягає у визначенні наявності в матеріалах кримінальної справи наступних документів і відображених у них обставин:

- протоколів слідчих дій і опису в них виявлених матеріальних слідів злочину (слідів-відбитків, предметів, мікрооб'єктів і ін.), які згодом стали об'єктами експертного дослідження. Необхідність процесуальної фіксації слідів злочину, крім інших завдань, полягає

в їх індивідуалізації. Зіставлення ознак об'єктів, описаних у протоколах і висновку експерта, дозволяє встановити їх тотожність, дійсність, відсутність фальсифікації, тобто визначити, чи піддавалися проведеному експертному дослідженню виявлені об'єкти;

- постанови про приєднання до справи як речових доказів об'єктів, що виявлені при проведенні слідчих дій або пред'явлені учасниками процесу (ст. 79 КПК України);
- протоколів відібрання зразків для експертного дослідження з описом технології (умов, способу) відбору, кількісних і якісних характеристик отриманих зразків (ст. 199 КПК України);
- документів, які витребувані від установ, підприємств, організацій, посадових осіб згідно зі ст. 66 КПК України, відомості з яких були використані при проведенні експертизи;
- вихідних даних, зафіксованих у протоколах слідчих дій і інших документах, залучених до матеріалів справи. Наприклад: ступеня оглядовості водія, швидкості руху пішоходів, установлених при відтворенні обставин і обстановки події, температури повітря і тіла трупа, визначених при огляді місця події; стану погоди, зазначеного в довідці метеостанції, і ін.

Визначення процесуального порядку призначення експертизи включає встановлення наявності в матеріалах кримінальної справи наступних процесуальних актів:

- постанови про призначення експертизи із вказівкою експертної установи або приватного експерта, якому доручене проведення експертного дослідження. Як було зазначено вище, постанова є юридичною підставою для проведення експертизи (ст. 196 КПК

України);

- протоколу про вручення приватному експерту постанови про призначення експертизи, матеріалів для її проведення, роз'яснення йому прав і обов'язків експерта, пов'язаних із проведенням експертизи (ч. 2 ст. 196 КПК України);
- протоколу про ознайомлення обвинуваченого, а у випадку, коли обвинувачення не пред'явлене, то підозрюваного, з постановою про призначення експертизи, роз'яснення йому прав, наданих у зв'язку з проведенням експертизи (ст. 197 КПК України);
- попередніх експертних висновків при призначенні повторних або додаткових експертиз.

Встановлення порядку проведення експертизи включає з'ясування наступних обставин:

- проведене дослідження тим експертом або в тій експертній установі, що указана в постанові про призначення експертизи;
- чи є приоводи для відводу експерта у відповідності до ст. 75 КПК України або через його зацікавленість у результатах справи. Це питання вирішується зіставленням даних про експерта з наявними в матеріалах справи відомостями: чи не перебуває він у родинних, службових або інших відносинах з іншими учасниками процесу; проводив первинну експертизу при призначенні повторної; виступав ревізором у розслідуваній справі; брав участь в слідчих діях як інша процесуальна особа, крім спеціаліста, і др.;
- яка компетенція і кваліфікація експерта; чи є в нього вища освіта, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, спеціальна підготовка в тій галузі, дані якої використовуються при вирішенні поставлених питань; наскільки великий досвід роботи зі

спеціальності. Ці відомості вказуються у вступній частині висновку;

- чи не вийшов експерт за рамки своєї компетенції при проведенні експертизи. У ході аналізу висновку експерта встановлюється, чи не вирішені експертом правові питання або питання, що відносяться до іншого виду, роду експертизи; чи не дані висновки за результатами аналізу інших доказів у справі, які не потребують спеціальних знань; чи не виконував експерт функції слідчого по збору матеріалів для проведення експертизи;
- чи дотримана процесуальна форма висновку (ст. 200 КПК України), тобто чи виділені три частини висновку: „Вступ”, „Дослідження”, „Висновки”; є підписи експерта про попередження про кримінальну відповідальність за ст. ст. 385, 386 КК України; підписані експертом підсумкові висновки; якщо експертиза комплексна, то вказано, які дослідження проведені кожним експертом, чи підписані проміжні і кінцеві висновки тим експертом, який проводив відповідні дослідження; є у висновку, виконаному в експертній установі, необхідні реквізити (відбиток печатки, що засвідчує підпис експерта, супровідний лист, підписаний керівником установи);
- чи є відповіді слідчого на заявлені клопотання експерта і чи відповідає їх зміст вимогам запиту;
- чи є протокол ознайомлення обвинуваченого (підозрюваного) з висновком експерта (ст. 202 КПК України), чи міститися в ньому які-небудь зауваження або заяви відносно проведеної експертизи; яким чином вони задоволені, а у випадку їх відхилення – чи є відповідна постанова зі згідно ст. 129 КПК України.

2. Визначення відповідності направлених на експертизу об'єктів, що надійшли в розпорядження експерта, і досліджених ним у ході проведення експертизи.

Вивченням написів на упаковках, що надійшли експерту, зовнішнього вигляду об'єктів, які були досліджені в процесі проведення експертизи, встановлюється відповідність їх об'єктам, що були виявлені, вилучені і відображені в матеріалах кримінальної справи, вказані в постанові про призначення експертизи.

Об'єкти і вихідні дані, пов'язані зі вчиненням злочином, що не знайшли відображення в матеріалах справи, як це вже згадувалося вище, не можуть бути використані експертом, оскільки не відповідають принципу допустимості.

3. Встановлення повноти і обсягу проведеного експертного дослідження, ясності кінцевих висновків. На цій стадії необхідно визначити наступне:

- чи на всі питання, сформульовані в постанові про призначення експертизи, дані відповіді. Варто враховувати, що число підсумкових висновків не обов'язково повинно збігатися з кількістю поставлених питань. У висновку можуть бути вирішені питання, поставлені з ініціативи експерта, якщо виявлені факти мають значення для справи (ст. 200 КПК України). Якщо в постанові про призначення експертизи були винесені питання, що відносяться до різних видів експертиз, то у висновку експерта, який вирішує частину питань, повинні міститися посилання на інші висновки, у яких вирішуються інші питання;
- чи всі із представлених об'єктів досліджені експертом, чи не „забуті” які-небудь об'єкти у випадках, коли на експертизу направляється велика кількість речових доказів (наприклад, документи бухгалтерської звітності за тривалий період роботи

підприємства; таблетки розсипом, вилучені в різних місцях, і ін.);

- чи є винесені експертом у кінцеві висновки чіткими, ясними, однозначними, такими, що не вимагають для розуміння їх сутності спеціальних знань.

4. Визначення логічної обґрунтованості висновків експерта.

У ході дослідження письмового висновку експерта слідчий повинен встановити, чи впливають підсумкові висновки експерта із проведених досліджень. З цією метою визначається:

- відповідність кінцевих висновків проміжним, наведеним у дослідній частині висновку. Звичайно проміжні висновки завершують окремі розділи дослідження. Їх наявність характерна для комплексної експертизи, а також при дослідженні різнорідних або багатоякісних об'єктів, у відношенні кожного з яких виноситься окремий проміжний висновок (висновки);
- відсутність протиріч між окремими частинами висновку. Наприклад, чи узгоджується трактування результатів дослідження, викладене в тексті висновку, з даними або дослідницькими фотознімками, поданими в додатку до висновку. Якщо при проведенні комплексної експертизи один з експертів використовує результати досліджень іншого експерта, то „вихідні дані” першого експерта повинні збігатися із проміжними висновками другого;
- відсутність арифметичних помилок у проведених обчисленнях. У бухгалтерських, автотехнічних, товарознавчих, матеріалознавчих і інших експертизах, при проведенні яких визначаються різні кількісні показники, використовуються досить прості математичні формули, доступні для контрольної перевірки слідчим;
- наявність у матеріалах кримінальної справи або інших експертних

висновках тих даних, фактів і обставин, на які посилається експерт для аргументації, обґрунтування зробленого кінцевого висновку. Наприклад, експерт-автотехнік для проведення розрахунків використовує розміри проїжджої частини дороги, які відображені в схемі протоколу огляду місця дорожньо-транспортної пригоди.

5. Визначення належності виявлених експертом фактичних даних розслідуваній кримінальній справі.

Слідчий встановлює, чи є зв'язок між фактичними даними, відображеними у висновку експерта, з обставинами, що підлягають доказуванню, тобто із предметом доказування. У зв'язку з особливостями формування висновку експерта як доказу у кримінальній справі вимога належності складається з наступних ознак:

- інформативності, що характеризує відповідність між інформаційним змістом висновку експерта і обставинами кримінальної справи;
- значимості, що обумовлює здатність відомостей, які містяться у висновку, підтвердити або спростувати обставини, що мають значення для розслідування злочину.

Позитивне вирішення питання про належність висновку експерта до предмета доказування означає, що слідчий може його використати для встановлення обставин події злочину, винності обвинуваченого і інших обставин, указаних у ст. 64 КПК України. У більшості випадків експертним дослідженням встановлюються так звані доказові факти, на підставі яких визначаються головні факти, що входять у предмет доказування.

6. Встановлення відповідності висновків експерта іншим доказам, що є у справі.

Після оцінки внутрішнього змісту висновку експерта виявлені факти зіставляються з іншими зібраними в справі доказами. Якщо протиріч між підсумковими висновками експерта (експертів) і матеріалами справи немає, то

висновок використовується в судовому доказуванні. Наявність протиріч вимагає перевірки висновку. Протиріччя можуть бути обумовлені як помилками, допущеними при експертному дослідженні, так і недоброякісністю інших доказів. Наприклад, якщо дактилоскопічною експертизою встановлено, що сліди на місці події залишені підозрюваним, а за показаннями свідків він на цьому місці не з'являвся, то протиріччя розв'язуються шляхом перевірки всіх доказів як призначенням повторної експертизи, так і уточненням показань свідків.

3. Спеціальне дослідження і оцінка висновку експерта

Включає визначення наукової обґрунтованості підсумкових висновків експерта і його компетентності.

Практика свідчить, що слідчий і суд, як правило, не в змозі оцінити ні наукову обґрунтованість висновків експерта, ні правильність вибору і застосування методів дослідження, ні відповідність методу сучасним досягненням даної галузі наукового знання. Об'єктивною причиною такого становища є те, що для такої оцінки вони повинні мати ті ж знання, що експерт. Також важко піддається оцінці рівень компетентності судового експерта, який виконував експертизу. Хоча у висновку вказується освіта, спеціальність, стаж роботи і інші відомості, але все це, навіть вчений ступінь і звання, ще не свідчить про компетентність експерта в питаннях конкретного експертного дослідження.

Оцінка наукової обґрунтованості висновку експерта вимагає знань у тій галузі експертних знань, яка відноситься до предмета проведеної експертизи і на підставі яких досліджувалися представлені об'єкти. Оцінка результатів проведених досліджень найчастіше неможлива не тільки слідчим, але навіть викликає труднощі в експертів іншої компетенції (спеціальності). Відзначена обставина має об'єктивні джерела, які полягають, по-перше, у диференціації спеціальних знань і, по-друге, у розвитку наукових і методичних основ окремих

галузей судових експертиз.

Спеціальне дослідження і оцінка висновку включає вирішення наступних завдань.

1. Визначення достатньої кількості представлених на експертизу об'єктів для вирішення поставлених питань.

Достатня кількість представлених об'єктів (їх числа, маси, обсягу, розмірів) оцінюється відносно необхідних для експертного дослідження методів і методик. Вимога достатньої кількості об'єктів стосується, в основному, встановлення необхідної для проведення ідентифікаційного дослідження кількості порівняльних зразків. Недостатність порівняльного матеріалу може бути причиною помилки, тобто винесення неправильного висновку або відмови від вирішення поставленого питання. Іноді експерт прямо вказує в синтезуючій частині висновку про неможливість вирішення питання через недостатню кількість об'єктів. При цьому експерти не завжди користуються своїм правом заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів (ст. 77 КПК України). У цьому випадку варто звернутися до матеріалів кримінальної справи і з'ясувати, чи можна було добути відсутню кількість зразків.

2. Оцінка доброякісності представлених об'єктів, правильності вихідних даних.

Доброякісність – це потенційна здатність об'єктів піддатися дослідженню для вирішення поставлених питань. Доброякісність об'єктів може бути визначена ще до початку експертного дослідження. Вона залежить від способів вилучення, упакування, зберігання, транспортування об'єктів експертизи.

Так, для проведення товарознавчої експертизи про відповідність продукції вимогам стандартів надійшли зразки, які були відібрані з порушенням передбачених нормами правил. В іншому випадку для порівняльного дослідження часток лакофарбового покриття, вилучених з місця дорожньо-транспортної події,

були представлені зразки покриття автомобіля, який перевірявся, відібрані не поблизу ділянки деформації крила, а вдалині від нього – з-під капота. Таким чином, вимога про доброякісність об'єктів збігається з вимогою про порівнянність зразків, що вилучаються, з досліджуваним об'єктом.

Прикладом неправильного упакування об'єктів, що істотно впливає на результати досліджень, є спільне упакування предметів одягу, інструментів і ін., на поверхні яких експерт повинен шукати перехідні мікрооб'єкти. Навіть при виявленні таких мікрооб'єктів час їх накладення буде не визначено: або в момент злочину, або під час транспортування речових доказів. Прикладом неправильного транспортування може служити самотійне пересування автомобіля до місця проведення трасологічної експертизи, призначеної з метою ідентифікації транспортного засобу за слідами протекторів на місці події. При такому „транспортуванні” можуть бути знищені старі і з'явитися нові особливості зовнішньої поверхні протекторів.

У наведених випадках експерти зобов'язані відмовитися від дачі висновку у зв'язку з непридатністю об'єктів, обумовленою їх якісними змінами.

3. Оцінка доцільності, правомірності і наукової обґрунтованості застосованої експертом методики (методу) дослідження.

У системі державних експертних установ розробляються різноманітні типові методики дослідження найпоширеніших об'єктів різних видів експертиз. Ці методики націлені на вирішення типових завдань (питань), що виносять на вирішення експертів певної спеціальності. Методики, що пройшли апробацію і показали свою придатність і надійність для вирішення конкретних завдань, рекомендуються відомчими методичними радами до впровадження в експертну практику. Вивчаючи процедуру дослідження, викладену у висновку, необхідно встановити, чи відповідає використана експертом методика поставленому завданню, чи придатна вона для виявлення необхідних властивостей

представленого об'єкта, чи знаходить ця методика застосування в експертній практиці.

Складніша оцінка висновку, коли експерт застосував нетрадиційну методику, змінив умови стандартної методики або застосував нові технічні засоби, тобто використав у ході дослідження евристичну методику. Результат оцінки з погляду правильності отриманих даних залежить від ерудиції, глибини спеціальних знань суб'єкта оцінки.

4. Оцінка повноти проведеного дослідження.

Цей етап оцінки тісно пов'язаний з попереднім і припускає визначення того, чи всі процедури дослідження відносно об'єкта експертизи виконані відповідно до обраної методики. Так, наприклад, якщо вирішується питання про факт контактної взаємодії транспортного засобу і пішохода, то в комплексній експертизі повинні брати участь судовий медик, автотехнік, трасолог, матеріалознавець (фахівці в галузі дослідження волокон, лакофарбових матеріалів, скла, пально-мастильних матеріалів). Разом з тим, окреме дослідження, проведене кожним експертом, є комплексним і складається з ряду етапів. Так, при дослідженні скла визначаються морфологічні ознаки, показник переломлення, щільність, якісний і кількісний склад матеріалу. Лише на підставі всіх проведених досліджень може бути вирішене поставлене слідчим завдання.

Таким чином, приписи методики, обраної відповідно до поставленого питання і особливостей представленої об'єкта, повинні бути виконані повністю. Із цього погляду перевіряється наявність всіх ознак об'єктів, необхідних для дачі кінцевого висновку. Перевіряється правильність ознак, отриманих при використанні конкретної методики в експертному дослідженні. Вони зіставляються з тими ознаками, які повинні бути отримані відповідно до описаних в методичній літературі умов застосування методики.

5. Оцінка правильності опису і інтерпретації встановлених ознак об'єктів.

Кожна виявлена у ході експертного дослідження ознака повинна бути докладно описана, а потім оцінена експертом, по-перше, з погляду відображення властивостей об'єкта і, по-друге, її значимості для вирішення поставленого питання. При вирішенні ідентифікаційного завдання повинна бути оцінена ідентифікаційна значимість кожної ознаки, а також їх сукупності.

6. Оцінка наукової обґрунтованості проміжних і підсумкових висновків.

Даний етап є логічним завершенням попередніх стадій оцінки і включає встановлення того, що:

- проміжні висновки дані за результатами проведених досліджень;
- виявлені ознаки достатні для дачі проміжних висновків;
- кінцеві висновки стали результатом сукупної оцінки проміжних висновків.

7. Визначення компетентності експерта.

Під компетентністю експерта розуміється той рівень спеціальних знань, яким він опанував із загальної компетенції експертизи даного роду. Таким чином, компетентність – це суб'єктивна характеристика, що відображає індивідуальну здатність експерта вирішувати поставлене завдання. На підставі всебічної оцінки висновку слідчий встановлює, чи досить компетентний експерт, який проводив дослідження, у вирішенні поставлених питань. У результаті всебічного дослідження і сукупної оцінки висновку експерта в слідчого повинне скластися переконання у вірогідності або невірогідності висновків експерта. Вірогідність висновків означає, по-перше, їх правильність, відповідність об'єктивної дійсності і, по-друге, їх обґрунтованість результатами досліджень.

Процес доказування передбачає не тільки дослідження, оцінку, але й перевірку доказів.

4. Перевірка висновку експерта.

Перевірка припускає проведення певних дій, спрямованих на відшукування нової інформації про ті фактичні дані, які встановлені в процесі експертного дослідження. Метою перевірки висновку є встановлення відповідності отриманих експертом даних, проміжних і кінцевих висновків іншим доказам у справі. Перевірка здійснюється після оцінки висновку експерта у випадку виникнення сумнівів у його доброякісності.

Сутністю оцінки висновку експерта є розумова, логічна діяльність по зіставленню встановлених експертом фактичних даних із уже наявними іншими доказами в справі. Сутність перевірки полягає в проведенні практичних процесуальних, організаційних дій або оперативно-розшукових заходів щодо одержання нових даних. Після їх встановлення вони знову зіставляються з висновком експерта. Отже, оцінка та перевірка висновку експерта—перемежовані операції, спрямовані на забезпечення вірогідності висновку експерта як доказу у розслідуваній справі.

Перевірка висновку експерта здійснюється слідчим для встановлення доброякісності висновку як доказу та підтвердження відповідності дійсності фактичних даних, отриманих у ході судово-експертного дослідження. Крім того, перевірка проводиться також у тих випадках, коли є протиріччя між фактичними даними, що містяться у висновку експерта, і відомостями з інших джерел доказів (наприклад, показаннями свідків).

Перевірка проводиться, в основному, шляхом збирання нових доказів, що прямо або побічно підтверджують (спростовують) кінцеві висновки експерта. При непрямому підтвердженні отримані при перевірці факти самотійного значення не мають, а цінні тільки в сукупності з висновком. Прикладом цьому може служити встановлення факту особистого знайомства експерта і обвинувачуваного в справі, у процесі розслідування якої призначена експертиза. При прямому підтвердженні

(спростуванні) установлені в ході перевірки докази значущі самі по собі. Так, довідка про час ліквідації організації спростовує висновок експерта про виготовлення документа від імені цієї організації в більш пізній період.

Основним способом здійснення перевірки є проведення слідчих дій. У ході допиту свідків, потерпілого, обвинувачуваного, понятих, відтворення обстановки і обставин події встановлюються обставини, що мають відношення до предмета проведеної експертизи, а також відомості про особливості виникнення, зберігання, експлуатації, вилучення об'єктів дослідження. Одним з передбачених кримінально-процесуальних способів перевірки експертного дослідження є проведення повторної експертизи і допит експерта. Згідно з чинним законодавством результати допиту експерта не є самостійним доказом у справі. При допиті експерту не можуть бути задані питання, які вимагають дослідження або виходять за межі предмета проведеної експертизи. Експерт також не вправі формулювати нові висновки. У ході допиту лише уточнюються і роз'яснюються хід експертного дослідження і ті підсумкові висновки, яких дійшов експерт.

Інший процесуальний спосіб перевірки висновку експерта – витребування слідчим від підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян предметів і документів, які можуть установити необхідні в справі фактичні дані (ст. 93 КПК України). Так, компетенція приватного експерта може бути перевірена шляхом запиту даних про стаж його практичної роботи зі спеціальності, досвіду роботи як експерта і ін.

Непроцесуальною формою перевірки висновку експерта є усні або письмові консультації обізнаних осіб відносно проведеного дослідження. У першу чергу вони стосуються змістовної, спеціальної оцінки експертного висновку, яка не може бути самостійно здійснена слідчим. У цей час одержання таких консультацій від осіб, що володіють спеціальними знаннями в тій галузі, в якій проведена експертиза, – єдиний шлях встановлення наукової обґрунтованості висновків

експерта.

Суб'єктом оцінки й перевірки висновку на досудовому слідстві є особа, що провадить дізнання, слідчий, прокурор. Оцінку і перевірку висновку експерта неприпустимо передоручати іншому експерту шляхом призначення повторної експертизи з наступних причин:

1) призначення такої експертизи повинно бути мотивованим, тобто в результаті оцінки попереднього експертного висновку повинні з'явитися підстави для проведення повторної експертизи;

2) експерт не вправі здійснювати які-небудь процесуальні дії щодо перевірки призначення попередньої експертизи;

3) проводячи повторну експертизу, експерт у рамках своєї компетенції може перевірити методичну сторону попереднього дослідження, а у випадку виявлення розбіжностей указати їх причини. У повному обсязі оцінка і перевірка висновку попередньої експертизи недоступна експерту, який проводить повторну експертизу, тому що всі матеріали справи знаходяться у слідчого;

4) оцінка доказів є прерогативою слідчого, який розслідує кримінальну справу і здійснює процес доказування.

Перевірка експертного висновку створює умови для його оцінки в сукупності з усіма зібраними і перевіреними в справі доказами.

Наслідки перевірки експертного висновку можуть бути як позитивними, так і негативними. При позитивних результатах висновок експерта використовується як процесуальне джерело доказів по розслідуваній кримінальній справі. Негативний результат виключає можливість використання експертного висновку в доказуванні. У цьому випадку слідчий у відповідній постанові повинен указати мотиви незгоди з кінцевими висновками експерта.

Дослідження, оцінка і перевірка висновку експерта повинні одержати своє зовнішнє вираження у відповідних процесуальних актах.

5. Документи, що відображають результати дослідження, оцінки і перевірки висновку експерта.

Процесуальні документи, що складаються слідчим, повинні містити безпосереднє викладення оцінки, тобто міркування про сутність і значення для справи висновку експерта, а також підсумкові висновки, зроблені на основі цієї оцінки. До зазначених документів відносяться наступні.

1. Постанова про призначення нової експертизи

Зазначені акти є наслідком неякісного проведення експертного дослідження. У першій частині постанови повинні бути зазначені передбачені процесуальним законом відповідні мотиви призначення повторної або додаткової експертизи.

2. Обвинувальний акт.

Якщо висновок експерта визнаний науково обґрунтованим, достовірним, таким що, підтверджує провину обвинувачуваного, слідчий в обвинувальному висновку повинен не тільки згадати висновок експерта, але посплатися на фактичні дані, установлені в ході проведення експертизи.

Кінцеві висновки експерта можуть бути наведені в будь-якому місці описової частини обвинувального висновку, як при викладі фактичних обставин злочину, так і при аналізі і оцінці доказів, що обґрунтовують обвинувачення. Наприклад: «Провина обвинувачуваного підтверджується висновком судово-балістичної експертизи, якою встановлено, що куля, витягнута з тіла потерпілого, була стріляна з рушниці, вилученої в будинку обвинувачуваного».

3. Постанова про зупинення провадження в справі.

Якщо за результатами проведення судово-медичної або судово-психіатричної експертизи висновок експерта прийнятий як джерело доказів, то слідчий може винести постанову про зупинення слідства у зв'язку із психічним або іншим важким захворюванням обвинувачуваного, котре перешкоджає закінченню провадження у справі.

4. Постанова про закриття справи.

Обставинами, встановленими в ході розслідування, що припиняють провадження у кримінальній справі, можуть бути факти, виявлені експертним дослідженням. Наприклад, припинення кримінальної справи, порушеної у зв'язку з дорожньо-транспортною пригодою, за результатами автотехнічної експертизи, якою встановлена відсутність технічної можливості у водія запобігти зіткненню. Кінцеві висновки експерта повинні бути повністю наведені в постанові про закриття справи.

5. Постанова про направлення справи в суд для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру .

Постанова виноситься слідчим відносно особи, притягнутої або підлеглої притягненню до кримінальної відповідальності і такої, що становить небезпеку для суспільства. Підставою винесення постанови є висновки судово-психіатричної експертизи, які повинні бути повністю викладені в описовій частині постанови.